

Karjalan talous – kurimuksesta kehitysuralle

H e i k k i E s k e l i n e n
D m i t r i Z i m i n e

Neuvostoliiton jälkeisen ajan ensimmäinen vuosikymmen oli Luoteis-Venäjälle ainakin yhtä ongelmallinen ajanjakso kuin koko Venäjän Federaatiolle.* Siirtymävaiheesta tuli odotettuakin vaikeampi, eikä sijainti Euroopan unionin naapurissa tehnyt sitä helpommaksi kuin muualla.

Rakennemurroksen kourissa kamppailleet Luoteis-Venäjän alueet ovat toteuttaneet erilaisia selviytymisstrategioita. Tärkeimpiä näihin vaikuttaneita tekijöitä näyttävät olleen suunnitelmatalouden perintö, erityisesti kunkin alueen asema työnjaossa, sekä paikallisen eliitin strategiset kokemukset ja kyvyt. Erilaisille strategioille on jäänyt tilaa, koska Moskovan ote alueista on ollut heikko (ks. Hönne-land & Blakkisrud 2001).

Karjalan tasavalta kuuluu Murmanskin alueen ja Komin tasavallan tapaan niihin Luoteis-Venäjän alueisiin, joiden talous on perustunut paikallisten raaka-aineiden jalostukseen. Karjalan tasavallan talouspolitiikan linja on ollut pikemminkin interventionistinen kuin markkinaorientoitunut. Ulkopuolisten investointien houkuttelun sijasta on turvauduttu mieluummin Moskovan apuun. Venäjän Karjalan asema

* Artikkelin liittyy Euroopan unionin 5. Puiteohjelman tutkimushankkeen ”Lines of Exclusion as Arenas of Co-operation: Reconfiguring the External Boundaries of Europe – Politics, Practices, and Perceptions – EXLINEA” ensimmäiseen vaiheeseen, jossa verrataan useiden Euroopan unionin itärajan seutujen kehitystä: <http://www.exlinea.org>

raja-alueena näyttää vaikuttaneen sen kehitykseen ristiriitaisesti. Seurauksena on ollut sekä rakenteellisia erityisongelmia että toisaalta sijainnin tarjoamia yhteyksiä ja sopeutumismahdollisuuksia.

Tarkastelemme tässä artikkelissa Karjalan tasavallan talouskehityksen pääpiirteitä Luoteis-Venäjän talousseurannan yhteydessä hankittujen aineistojen perusteella.¹ Kiinnitämme erityistä huomiota siihen, miten alueen – ja erityisesti Sortavalan kaupunkipiirin – asema Suomen naapurina on heijastunut sen kehityskuvaan. Artikkelin lopussa palaamme kysymykseen Venäjän Karjalasta Luoteis-Venäjän osana.

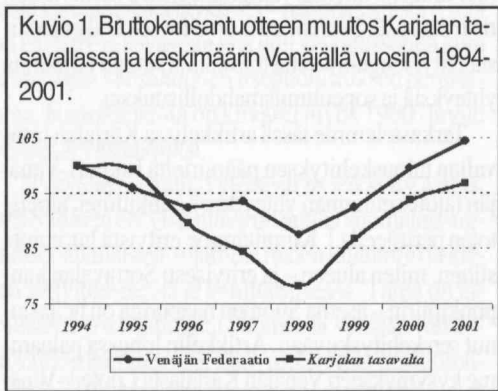
Talouskehityksen päälinjat

Venäjän Karjala on tyypillinen esimerkki siitä, miten Luoteis-Venäjän talouden perusta luotiin suunnitelmatalouden aikana. Syrjäisten alueiden luonnonvaroja otettiin käyttöön rakentamalla teollisuuskombinaatteja ja yhden tehtaan kaupunkeja. Vankityövoimalla oli aikanaan merkittävä rooli tarvittavien infrastruktuuri-investointien toteuttamisessa (ks. esim. Dmitrieva 1996, Kauppala 2000). Tämän kehittämisstrategian seurauksena Venäjän Karjalan asukasluku kasvoi Neuvostoliiton loppuvuosiin saakka. Se oli vuoden 1989 väestölaskennan mukaan noin 791 000 asukasta, mistä se on sittemmin pienentynyt lähes viidellä prosentilla ja oli vuoden 2002 alussa 757 600.

Neuvosto-Karjalalla oli selkeä rooli alueellisessa työnjaossa, jossa se rakennettiin metsäteollisuusalueeksi. Tuotantokompleksin muodostivat puu- ja paperiteollisuuden ohella metsätalous sekä metsätaloutta ja metsäteollisuutta palveleva koneiteollisuus, metsätraktorien ja paperikoneiden tuotanto. Alueel-

la tuotettiin esimerkiksi noin kymmenesosa Neuvostoliiton selluloosasta ja kolmasosa sanomalehtipaperista. Metsäteollisuuskompleksin markkinat olivat Venäjän Euroopan puoleisessa osassa.

Tuotanto aleni ja inflaatio kiihtyi hyvin nopeaksi siirtymävaiheen alussa. Kuviossa 1 talouden kehityskuvan seuraaminen aloitetaan vuodesta 1994, mistä alkaen on saatavissa periaatteessa yhtenäisin perustein laskettuja bruttokansantuotelukuja Venäjän alueilta.

Perusasetelma on selkeä. Karjalan tasavallan talouskriisi oli 1990-luvun puolivälin jälkeen Venäjän keskimääräistä tasoa syvämpi, eikä tämä ero ole kurotunut umpeen vuoden 1998 devalvaation jälkeisinä elpymisen vuosina. Tasavallan asema Venäjän alueiden joukossa on siis jonkin verran heikentynyt.²

Taulukossa 1 esitettävä työllisyyden rakenteen muutos antaa yleiskuvan siitä, miten Karjalan tasavallan talouden rakenne on muuttunut viime vuosi-

kymmenen mittaana. Vertailukohtana on tässäkin koko Venäjän keskimääräinen muutos.

Teollisuuden ja maatalouden työllisyys on alentunut Venäjän Karjalassa suunnilleen samassa tahdissa kuin koko Federaatiossa. Rakennustoiminnassa Karjalan tasavallan romahdus on ollut vielä suurempi kuin keskimäärin Venäjällä, mikä on pääasiassa johtunut investointien vähäisyydestä. Vastaavasti liikenne- ja tietoliikennesektorilla tasavallan kehitys on ollut keskimääräistä parempaa, mihin sen suotuisa liikennemaantieteellinen asema on mitä ilmeisimmin vaikuttanut. Kauppa- ja ravintolatoiminnan työllisyys on markkinatalouden oloissa kasvanut, mutta väestön ostovoiman puute on rajoittanut tätä kasvua Venäjän Karjalassa enemmän kuin Federaatiossa keskimäärin.

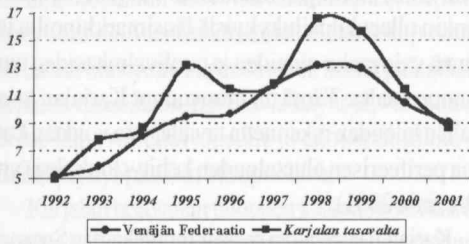
Kuviosta 2 nähdään, että työttömyysasteen muutos on pääpiirteissään bruttokansantuotteen muutoksen peilikuva. Tilanne paheni vuoteen 1998, minkä jälkeen se on kohentunut.

Venäjän keskimääräinen työttömyysaste nousi talouskriisin vuosina 17 prosenttiin, mistä se on sittemmin suunnilleen puolittunut. Karjalan tasavalta ei eroa tässä suhteessa kovinkaan paljon keskiarvosta. Keskeisin johtopäätös on siis tässäkin samansuuntainen kuin kuvion 1 ja taulukon 1 perusteella. Karjalan tasavallan talouden muutos on seurailut Venäjän päälinjaa siten, että reuna-alue on ollut jäämässä jälkeen talouden nousun vuosina ja ylipäätään pienen aluetalouden muutos on ollut epävakaampaa kuin Federaation.

Taulukko 1. Työllisten määrä muutos toimialoittain vuosina 1990-2000 Karjalan tasavallassa ja Venäjällä keskimäärin (%).

	Alku- tuotanto	Teollisuus	Rakennus- toiminta	Liikenne ja tietoliikenne	Kauppa- ja ravitsemus- toiminta	Muut toimi- alat
Venäjä	-13,3	-36,3	-44,5	-13,5	59,9	-0,5
Karjalan tasavalta	-11,0	-36,9	-66,6	-2,7	34,7	1,7

Kuvio 2. Työttömyysaste (mitattuna ILO:n määrittelmän mukaan) Karjalan tasavallassa ja keskimäärin Venäjällä vuosina 1992-2001.

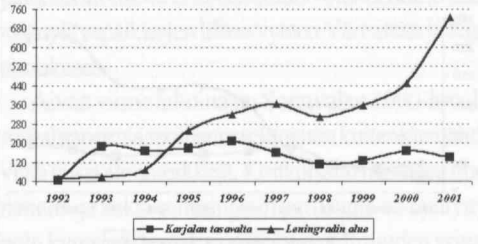
Karjalan tasavallan pitkittynyt talouskriisi on jättänyt jälkensä ihmisten elinoloihin. Tätä ilmentää esimerkiksi luonnollisen väestönmuutoksen kääntyminen negatiiviseksi. Vuonna 2001 luonnollinen väestönkasvu oli tuhatta asukasta kohti Karjalan tasavallassa -7,6, eli hieman Venäjän keskiarvoa (-6,5) heikompi.

Elinolosuhteiden heikentymistä kuvaa myös palkkatason kehitys. Neuvostoliiton aikana pohjoisilla alueilla maksettiin keskimääräistä korkeampia palkkoja, mutta vuonna 2001 kuukausipalkkojen keskiarvo oli Karjalan tasavallassa 327 dollaria, kun Federaation keskiarvo oli 357 dollaria. Ero on samansuuntainen myös väestön sairastavuudessa, sillä Karjalan tasavallassa rekisteröidään sairauksia selvästi enemmän kuin keskimäärin Venäjällä. Tämä ero on vain kasvanut viime vuosina. Sen sijaan väestön koulutustaso ei juuri poikkea Federaation keskimääräisestä.

Käänne länteen

Ulkomaille suuntautuvan viennin osuus Karjalan tasavallan tuotannosta oli Neuvostoliiton hajoamisvaiheessa 15 prosentin suuruusluokkaa. Tässä on tapahtunut perusteellinen muutos, sillä vuosituhanen vaihteessa viennin osuus oli noin 65 prosenttia. Karjalan tasavalta on kääntynyt Venäjän markkinoilta Länsi-Euroopan markkinoille, erityisesti Suomeen. Kuviossa 3 esitetään Karjalan tasavallan ulkomaankaupan kehitys ja verrataan sitä eteläiseen naapuriin, Leningradin alueeseen.

Kuvio 3. Karjalan tasavallan ulkomaanvienti ja -tuonti vuosina 1990-2001, miljoonaa dollaria. Vertailukohtana Leningradin alue.

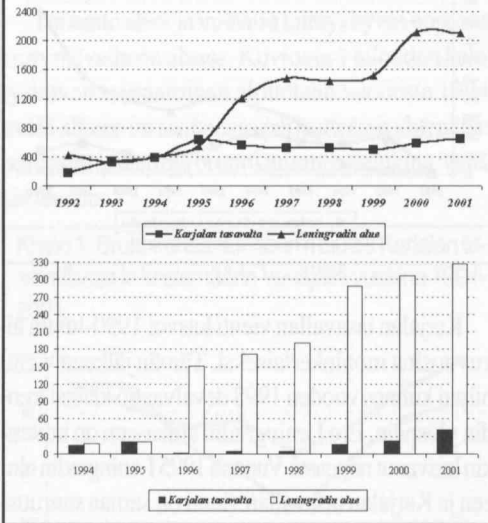

Karjalan tasavallan vienti kasvoi 1990-luvun alkuvuosina moninkertaiseksi. Tämän jälkeen vienti hiipui kunnes vuoden 1998 devalvaatio käänsi trendin ylöspäin. Ero Leningradin alueeseen on kuitenkin kasvanut nopeasti. Vuonna 1995 Leningradin alueen ja Karjalan tasavallan vienti oli samaa suuruusluokkaa, vuonna 2001 niiden välillä oli noin kolminkertainen ero. Molempien alueiden ulkomaankauppa on selvästi ylijäämäistä. Tuonti on kasvanut viime vuosina ripeästi Leningradin alueella, kun taas Karjalan tasavallassa se on jäänyt pienemmäksi kuin 1990-luvun alkuvuosina.

Karjalan tasavallan suuntautuminen länsimarkkinoille kytkeytyy sen tuotantorakenteen muutoksiin. Raaka-aineiden ja matalan jalostusasteen tuotteiden tuotanto on kyennyt selviytymään ja eräin osin kasvamaan vientikaupan varassa. Sen sijaan koneiden ja yleensä korkeamman jalostusasteen tuotanto on osoittautunut kilpailukyvyttömäksi ja kuihtunut kannattamattomana paljolti pois.

Karjalan tasavallan ja Leningradin alueen kehityskuvan ero on silmiinpistävä myös ulkomaisten investointien osalta. Kuviossa 4 esitetään vertailuasetelma.

Kuvio 4. Ulkomaiset investoinnit vuosina 1994-2001 Karjalan tasavaltaan ja Leningradin alueelle, miljoonaa dollaria.

Karjalan tasavallassa ei ole vuoteen 2002 mennessä yhtään esimerkkiä suuresta ja onnistuneesta ulkomaisesta investoinnista. Sen sijaan suuri epäonnistuminen sai paljon julkisuutta, kun ruotsalainen metsäteollisuusyhtiö Assi Domän vetäytyi värikkäiden vaiheiden jälkeen Segežan selluloosa- ja paperikombinaatista. Kuviossa 4 nähtävissä oleva ulkomaisien investointien lievä kasvu Karjalan tasavallassa on paljolti tilastollinen ilmiö, joka johtuu leasing -rahoituksen sisällyttämisestä lukuihin. Vuonna 2002 aloitettu Stora Enson kahdeksan miljoonan euron saha-investointi Pitkärantaan on Karjalan tasavallan olosuhteissa merkittävä yksittäistapaus, johon liittyy odotuksia uudesta kehitysvaiheesta.

Kehitysloukku

Edellä esitetyt havainnot Karjalan tasavallan kriisikaudesta osoittavat sen, että aluetalouden dynamiikkaa ohjaavat tekijät ovat muuttuneet perusteellisesti. Kun kuljetuskustannukset on otettava huomioon markkinataloudessa, tasavallan yritysten kilpailukyky Venäjän markkinoilla on heikentynyt olennaisesti. Toisaalta se, että liiketoimiyhteydet rajan yli ovat sallittuja, on avannut yrityksille pääsyn Länsi-Eu-

roopan markkinoille. Seuraukset ovat selkeät. Venäjän Karjalassa toimivat yritykset menettivät 1990-luvulla Venäjän markkinat miltei tyystin ja tilalle tulivat Länsi-Euroopan markkinat. Yritykset ovat kuitenkin olleet kilpailukykyisiä länsimarkkinoilla lähinnä vain raaka-aineiden ja puolivalmisteiden tuotannon osalta. Tämä on muovannut Karjalan tasavallan talouden rakennetta tavalla, jota voidaan kutsua perifeerisen aluetalouden kehitysloukuksi (vrt. Družinin 2001).

Karjalan tasavallan metsäkompleksin ja Suomen metsäsektorin yhteyksien kehitys on selkein esimerkki tästä rakenteellisesta oireyhtymästä. Suomalaiset metsäteollisuusyritykset ovat tuoneet lisääntyviä määriä raakapuuta Venäjän Karjalasta ja muilta lähi-alueilta. Tämä on nostanut puun hintaa, jolloin paikallisten yritysten on ollut vaikea vastata kilpailuun ja turvata raaka-aineen saantinsa. Karjalan tasavallan mahdollisuudet vaikuttaa tilanteeseen talouspolitiikan keinoin ovat olleet niukat.

Vientisuuntautuneessa aluetaloudessa valuuttakurssi on talouspolitiikan keskeinen väline. Karjalan tasavallassa valuuttakurssi määräytyy Venäjän yleisen kehityksen perusteella. Sama pätee tullimaksuihin ja muihin ulkomaiden kanssa harjoitettavien taloussuhteiden pelisääntöihin. Näin ollen Karjalan tasavallan talouden muutokset ohjautuvat kansainvälisten raaka-ainemarkkinoiden heilahtelujen perusteella sekä toisaalta sen mukaan, millaista kauppa- ja valtuuttapolitiikkaa Venäjän Federaatio harjoittaa. Koska tasavallan hallitus ei voi näille perusasioille mitään, sen talouspoliittinen aktiviteetti on suuntautunut yritysten yksityiskohtaiseen ohjailuun. Tällä tavoin on yritetty turvata paikallisten yritysten raaka-aineen saanti ja vientitulojen kanavoituminen alueelle. Tällainen ohjailu ei kuitenkaan paranna alueen houkuttelevuutta investointikohteena. Pikemminkin sillä voidaan olettaa olevan päinvastaisia seurauksia, kun paikalliset toimenpiteet vahvistavat Venäjän poliittis-taloudellisen epävarmuuden negatiivisia vaikutuksia investointi-ilmapiiriin.

Kokonaisuutena Karjalan tasavallan talouskehityksen perusmekanismi voidaan pelkistää seuraavasti. Markkinatalouden esiinmarssi on heikentänyt yritysten kilpailukykyä entistä hankalammin saa-

vutettavissa olevilla kotimarkkinoilla, mutta rajan avaautuminen on mahdollistanut pääsyn uusille markkinoille. Uusissa kilpailuolosuhteissa muut kuin raaka-ainetuotannon sektorit ovat kuihtuneet kilpailukyvyttöminä. Vientisektoreiden tuotantokapasiteettia taas ei ole kyetty laajentamaan, koska paikallisella raaka-aineella on kilpailevia käyttäjiä, vientituloja ei ole kanavoitunut alueelle ja talouspolitiikka on määrätynyt pääosin ulkopuolelta.

Karjalan tasavallan talouden kääntäminen kasvurallalle edellyttää irrottautumista edellä luonnehditusta kehitysloukusta. Kommentoimme seuraavassa tähän liittyviä haasteita tarkastelemalla tilannetta Sortavalan kaupunkipiirissä. Sortavalan alueella on Värtsilän rajanylityspaikka, jossa rajanylitysten määrä on noussut likimäärään miljoonaan vuodessa. Rajan läheisyys on jättänyt jälkensä Sortavalan kehityskuvaan – sekä hyvässä että pahassa – vielä selkeämmin kuin koko Venäjän Karjalaan (ks. Eskelinen & Zimine 2001).

Rajakaupunki Sortavala: heikkoja merkkejä paremmasta?

Värtsilän raja-aseman kautta Sortavalaa ja muualle Venäjän Karjalaan suuntautuvat yhteydet voidaan ryhmittää neljään pääjoukkoon. Yrityksillä on liiketoimiyhteyksiä, julkisen sektorin toimijat tekevät yhteistyötä, kansalaiset ylittävät rajan muun muassa turisteina ja kansalaisyhteiskunnan organisaatiot luovat omia kontaktejaan. Nämä vuorovaikutuksen muodot ovat kehittyneet hyvin eri tavoin.

Yritysten yhteydet Sortavalaa vähenivät 1990-luvun loppupuolella. Alkuinnostuksen vuosina Sortavalaa perustettiin 25 pientä yhteisyritystä, joista useimmat ovat sittemmin lopettaneet toimintansa. Odotukset halpojen työvoimakustannusten houkuttelemista suomalaisista kokoonpano- ja alihankinta-investoinneista eivät siis toteutuneet sen enempää Sortavalassa kuin muillakaan lähialueilla. Investointeja ovat rajoittaneet Venäjän yleisesti epävarmat olosuhteet, Karjalan tasavallan talouspolitiikka sekä Itä-Suomen tuotantoperusta, jossa työvoimavaltaisilla toimialoilla (kuten vaatetusteollisuudella ja elektroniikkateollisuudella) ei ole merkittävää asemaa.

Lisäongemia on aiheuttanut Venäjän Federaation kielteinen asenne erityistalousalueiden muodostamiseen. Karjalan tasavallan hallitus on tehnyt useita tyhjiksi jääneitä aloitteita erityisalueiden muodostamiseksi rajanylityspaikkojen läheisyyteen Värtsilään ja Kostamukseen.

Aivan viime aikoina on Sortavalan 1990-luvulla romahtaneessa teollisuussektorissa kuitenkin nähtävissä uusia elonmerkkejä. Konkurssiin menneen huonekalu- ja suksikombinaatin perustalta on syntynyt noin kymmenen mekaanisen puuteollisuuden yritystä, joissa oli syksyllä 2002 yhteensä noin 400 työpaikkaa. Yritysten toiminta on Karjalan tasavallan ulkopuolisten venäläisten investojien käsissä, ja noin puolet tuotannosta viedään Suomeen. Lisäksi sortavalalaisen Suomeen toimituksia tekevä vaatetusteollisuuden alihankintayrityksen työpaikkamäärä on kasvanut noin kahteen ja puoleen sataan. Käänne parempaan näyttää toteutuvan myös suomalaisten vuonna 1852 perustamassa ja monia vaiheita läpikäyneessä Värtsilän rautatehtaassa, joka on elpymässä tšeljabskiläisen yritysryhmän osana. Työntekijöitä oli syksyllä 2002 noin 500, ja yritys oli laajentamassa naula- ja verkkotuotannon vientimarkkinoita useisiin maihin Suomen lisäksi.³ Nämä sortavalalaiset esimerkit osoittavat, miten Venäjän olojen vakiintuminen voi tuoda rajan pintaan venäläisten yritysten matalan jalostusasteen työvoimavaltaista tuotantoa, jonka markkinat ovat Länsi-Euroopassa. Samalla Karjalan tasavallan talous integroituu omistussitein koko Federaation alueella toimiviin yrityksiin.

Toinen rajan yli harjoitettavan vuorovaikutuksen laji koostuu useina aaltoina kehittyneistä julkisen sektorin toimijoiden yhteistyöhankkeista. Itä-Suomen paikalliset ja alueelliset organisaatiot (kuten kunnat) reagoivat rajan ylittämisen mahdollisuuteen ripeästi 1990-luvun alussa. Myös maakunnalliset liitot olivat aktiivisia. Ne loivat kontakteja ja valmistelivat erilaisia projekteja, joissa Sortavalan tyypisillä lähimpänä rajaa sijaitsevilla alueilla oli keskeinen asema. Eräät näistä hankkeista saivat rahoitusta Suomen lähialueyhteistyömäärärahoista.

Raja-alueyhteistyö on sittemmin kytkeytynyt kiinteästi Euroopan unionin ohjelmiin, joista tärkeim-

mät ovat INTERREG ja Tacis (ks. esim. Eskelinen 2001). Myös Sortavala-yhteistyötä valmistelevat ja Sortavalaan suuntautuneet ympäristönsuojelua, maataloutta ja turismin kehittämistä sekä terveydenhuoltoa käsittelevät projektit ovat saaneet näistä rahoitusta. Paikallisten ja alueellisten intressien ja toimintakäytäntöjen yhteensovittaminen kansallisten ja eurooppalaisten kanssa on kuitenkin ollut useissa hankkeissa työlästä.

Uudet turvallisuusuhat – kuten ympäristöongelmat, terveysriskit ja rikollisuus – vaikuttavat Euroopan unionin ja Suomen hallituksen tapaisten ulkomaisten rahoittajien kannanottoihin siitä, mihin raja-alueilla toteutettavissa yhteistyö- ja avustushankkeissa tulee keskittyä. Hankkeiden merkitys yritysten liiketoiminnan kannalta ei ollut yhtä paljon esillä. Tämä voidaan myös nähdä osoituksena siitä, ettei yrityksillä ole ollut Sortavalan ja ylipäätään Karjalan tasavallan suuntaan riittävän merkittäviä intressejä, joiden tueksi ne olisivat vaatineet julkisen sektorin yhteistyöhankkeita.

Kolmas vuorovaikutuksen laji, yksityisten kansalaisten epäviralliset yhteydet, ovat olleet käytännössä taloudellisesti merkittävämpiä kuin yritysten liiketoimintayhteydet ja julkisen sektorin avustusta yhteistyöprojektit. Syvä elintasokuilu on tarjonnut mahdollisuuksia paitsi tavanomaiselle turismille, myös monenlaisille liiketoimille.

Ostomatkailun merkitys on kasvanut Sortavalassa hyvin suureksi. Rajan ylittäjien lukumäärä on kasvanut jotakuinkin jatkuvasti.⁴ Suuri osa suomalaisista Sortavalassa kävijöistä tekee vuodessa monta bensiiniin, tupakan ja alkoholijuomien ostosmatkaa. Sortavalan kaupungin kehittämisohjelman mukaan nämä turistit ja muut suomalaiset kävijät käyttivät yhteensä noin 340 miljoonaa markkaa vuodessa (Morozova 2001). Vaikka tämä arvio lienee liian suuri, on selvää, että suomalaisilla kävijöillä on tuntuva merkitys Sortavalan paikallistaloudessa. Valtaosa suomalaisten turistien tuottamasta liikevaihdosta menee kuitenkin talouden epäviralliselle sektorille tai ainakin toimijoille, joiden liikevaihto ei tule rekisteröidyksi. Tähän toimintaan kytkeytyy tunnetusti myös negatiivisia ulkoisvaikutuksia, kuten rikollisuutta eri muodoissaan.

Kasvava osuus Niirala/Värtsilä-rajanylityspaikan kautta kulkevista matkustajista on venäläisiä, jotka tekevät ostosmatkoja ja muita vierailuja Suomeen. Peräti 72 prosenttia rajan ylittäneistä venäläisistä ilmoitti vuonna 2002 tehdyssä kyselyssä käyvänsä Suomessa vähintään kerran kuussa ja yli neljännes vähintään kerran viikossa. Tämä viittaa vahvasti siihen, että monet rajan ylittäjät ovat kehittäneet itselleen epävirallisen ammatin, jolla on taloudellisia ja muita vaikutuksia rajan molemmilla puolilla. Lisäksi useat nuoret työskentelevät kausittain Suomessa muun muassa marjanpöimijoina.

Kansalaisjärjestöjen toiminta muodostaa raja-alueiden vuorovaikutuksen neljännen pääalajin. Monet suomalaiset järjestöt, seurat ja yhdistykset ovat solmineet yhteyksiä Karjalan tasavallan vastaaviin organisaatioihin tai pyrkineet luomaan sinne hankkeita. Tyypillisiä toimijoita ovat urheilujärjestöt, naisten järjestöt, pitäjäseurat ja uskonnolliset yhteisöt. Sortavala on suosittu jo maantieteellisen läheisyytensä ja helpon saavutettavuutensa vuoksi. Lisäksi monet syntyperältään sortavalalaiset suomalaiset ja heidän jälkeläisensä ovat olleet aktiivisia kansalaisjärjestöjen hankkeissa. Humanitaarisen avun antaminen on tärkeä osa kansalaisjärjestöjen työtä. Epäviralliset talousyhteydet jäävät usein huomiotta, koska niitä harjoitetaan matalalla profiililla ja osallistujat ovat yksityishenkilöitä. Niillä on kuitenkin merkittäviä sosio-ekonomisia ja kulttuurisia seurauksia Sortavalassa.

Kokonaisuutena rajanylitysten kuva on sirpaleinen ja eriytynyt siten, etteivät eri toimijat tunne ja tunnista toisiaan. Motiivit ja toimintatavat vaihtelevat suuresti, mutta yhteistä niille on ainakin se, että Sortavalan sosio-ekonomiset ja poliittiset olot heijastuvat niihin. Monet toimijat ovat oppineet käyttämään hyväkseen rajaan liittyviä eroja. He muodostavat rajaseudulle vähittäin kehittyvän yhteisön, jonka jäsenillä on kulttuurista kompetenssia toimia rajan molemmilla puolilla. Tulevaisuudessa näiden ihmisten joukosta on rekrytoitavissa toimijoita, jotka voivat kehittää yhteistyöhankkeita ja liiketoimintaa Suomen ja Venäjän välisen rajan yli.

Rajaan liittyvän basaaritalouden ja välityskaupan voidaan tulkita kompensoivan negatiivisia vaikutuk-

sia, joita raaka-ainehintojen nousulla on ollut Karjalan tasavallan teollisuussektorin kehitysmahdollisuuksien kannalta. Tosin tämä kompensatio voi myös edistää epävirallista taloutta syrjäyttämällä työvoimaa viralliselta sektorilta. Tämän taas voidaan arvioida vaikuttavan negatiivisesti alueen kehitysmahdollisuuksiin pitemmällä aikavälillä.

Karjalan tasavalta ja Federaation luoteinen piiri

Karjalan tasavallan asema poliittis-institutionaalisen yksikkönä vahvistui Neuvostoliiton romahduksen jälkeen. Alueellistuminen koski Karjalan tasavallassa eräiltä osin myös kansainvälisiä suhteita. Konkreettisin, mutta ei läheskään ainoa, osoitus tästä on tasavallan yhdessä itäsuomalaisen naapuriedensa kanssa perustama eurooppalaisen mallin mukainen yhteistyöalue, Euregio Karelia. Euroalueen avulla pyritään luomaan rajan ylittävälle yhteistyölle entistä kiinteämpi institutionaalinen perusta, joka ei olisi enää riippuvainen yksittäisistä kehittämisohjelmista ja projekteista (Cronberg 2003).

Kun Federaation ote alueista löystyi, alueet pystyivät omaksumaan erilaisia kehittämisstrategioita. Tämä toimintavapaus ei ole kuitenkaan koskenut kaikkia toimintoja ja alueita samalla tavoin. Moskova on säilyttänyt Luoteis-Venäjällä parhaiten määräysvaltansa luonnonvaroja koskevaan päätöksentekoon ja niitä hyödyntäviin alueisiin, joihin myös Venäjän Karjala kuuluu. Ylipäätään Karjalan tasavallan asema suhteessa Venäjän Federaatioon on kaikkea muuta kuin ratkaistu.

Vuoden 2000 presidentinvaalit näyttävät muodos-

tuneen käännekohtaksi. Presidentti Putin on uudistanut keskushallinnon ja alueiden välisiä suhteita jakamalla Venäjän seitsemään suuralueeseen, keskushallinnon piiriin, joilla kullakin on presidentin nimitämä edustaja. Edustajien toimenkuva ja valtuudet ovat tosin toistaiseksi epäselviä. Karjalan tasavalta kuuluu kymmenen muun hallintoyksikön kanssa luoteiseen piiriin.

Keskushallinto on kehittänyt uusia aluekehitystä koskevia aloitteita Federaation piirien puitteissa. Esimerkiksi Pietariin perustettiin vuonna 2000 strategisen tutkimuksen keskuksen luoteinen yksikkö, joka on pyrkinyt kehittämään Luoteisen piirin muodostavien alueiden yhteistyötä korostamalla sitä, että niiden pitäisi luopua eriytyneistä talouspoliittista toimintamalleistaan ja suuntautua koko Luoteis-Venäjän strategiseen kehittämiseen. Tämä voidaan tulkita alueen globalisaatiostrategian luomiseksi Venäjän Federaation osana.

On ymmärrettävää, etteivät tällaiset aloitteet ole vietävissä eteenpäin helposti. Luoteis-Venäjän alueiden johtajat eivät pidä ajatuksesta, että heidän olisi luovuttava asemistaan ja asetettava suuralueen tavoitteet etusijalle. Taustalla on lisäksi myös ikiaikaisia kilpailuaselmia ja vastakkainasetteluja. Useiden alueiden näkökulmasta näyttää ilmeiseltä, että Federaation piirin vahvistumisen pääasiallinen edunsaaja olisi suurin yksikkö, Pietarin kaupunki. Näistä epäilyistä huolimatta Luoteis-Venäjän strategian kehittäminen jatkuu Federaation taustatuella. Tällä voi hyvinkin olla jo lähitulevaisuudessa vaikutuksia myös Karjalan tasavallan talouskehitystä koskeviin valintoihin ja mahdollisesti myös sen institutionaaliseen asemaan.

Viitteet

1 Luoteis-Venäjän talousseuranta on ulkoasiainministeriön rahoittama ja Helsingin kauppakorkeakoulun Venäjän ja Baltian keskuksen koordinoima projekti, jossa tuotetaan puolivuositaiset katsaukset kuuden Luoteis-Venäjän alueen talouskehityksestä ja talouspolitiikasta. Raportit on julkaistu englanniksi ja venäjäksi nettisivulla: <http://www.hkkk.fi/ecomon/>. Useimmat Karjalan tasavaltaa koskevat raportit ovat luettavissa myös suomeksi osoitteessa: <http://www.joensuu.fi/nebex/fin/tietotori/julkaisuja/index.htm>. Käsillä olevassa artikkelissa ei esitetä erillisiä viittauksia näihin raportteihin, kos-

Lähteet

Cronberg, Tarja (2003), Euregio Karelia. In Search of a Relevant Space for Action. – *The NEBI Yearbook: North European and Baltic Sea Integration*. (Eds) Hedegaard, Lars & Lindström, Bjarne. Berlin: Springer. (Forthcoming.)

Dmitrieva, O. (1996), *Regional Development in the USSR and After*. London: UCL Press.

Družinin, Pavel (2001), Dutch Disease of Karelia: Challenges of the Wood-processing Industry in the Border Area. – *Social Sustainability of Forestry in Northern Europe: Research and Education*. (Ed) Hytönen, M. Copenhagen: TemaNord 2001:575, Nordic Council of Ministers, 151-160.

Eskelinen, Heikki (2001), Cooperation Across the Line of Exclusion: The 1990s Experience at the Finnish-Russian Border. – *Borders, Regions, and People*. (Eds) van der Velde, M. & Van Houtum, H. London: Pion, 137-150.

Eskelinen, Heikki & Zimine, Dmitri (2001), Sortavala 1990-luvulla: paikallistalouden murros raja-alueella. – *Sortavala – rajakaupunki*. (Toim.) Hakamies, Pekka, Liikanen, Ilkka &

ka ne muodostavat kokonaisuudessaan artikkelin perustan.

- 2 Tässä artikkelissa esitetyt talouden rakennetta ja muutoksia kuvaavat luvut perustuvat virallisiin tilastoihin. Likimainkaan kaikki taloudellinen toiminta ei sisälly niihin (ks. Kosonen & Rautava 2002).
- 3 Sortavalan uusien teollisuusyritysten kehityksestä ks. Karjalainen 2002a ja 2002b.
- 4 Esitettävät arviot perustuvat Värtsilän-Niiralan rajanylityspaikalla vuonna 2002 tehtyyn kyselyyn, jossa on selvitetty sekä suomalaisten että venäläisten rajanylittäjien motiiveja ja käyttäytymistä (Rajapalvelukeskus 2002).

Simola, Heikki. Joensuu: Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 132, 169-182.

- Hönneland, Geir & Blakkisrud, Helge (eds) (2001), *Centre-Periphery Relations in Russia*. Aldershot: Ashgate.
- Kauppala, Pekka (2000), *Venäjän Pohjola: Valtiollisen asutustoiminnan synty, kukoistus ja nykytila*. Helsinki: Finnish Institute for Russian and East European Studies.
- Karjalainen (2002a), Metallitehdas nousee lamasta. – *Karjalainen* 9.8.2002.
- Karjalainen (2002b), Kombinaatista tuli teknologia-kylä. – *Karjalainen* 1.9.2002.
- Kosonen, Riitta & Rautava, Jouko (2002), Harmaa talous on syvällä venäläisessä yhteiskunnassa. – *Idäntutkimus* 9:1, 7-14.
- Morozova, T.V. (2001), *Osnovnye strategičeskie napravlenija sotsialno-ekonomičeskogo razvitija goroda Sortavala (na 2001-2005 gg)*. Petrozavodsk: Karelski nautšnyi tsentr RAN.
- Rajapalvelukeskus (2002), *Värtsilä-Niirala -rajan-ylityspaikan palvelutarvikekartoitus*. Kitee: KETI & TAK Oy.